

Till Kulturdepartementet

103 33 Stockholm

ku.remissvar@regeringskansliet.se

Remiss av betänkandet Gestaltad livsmiljö (SOU 2015:88)

Dnr Ku2015/02481/KL

Den gällande arkitekturpolitiken, formulerad i handlingsprogrammet ”Framtidsformer” (Prop. 1997/98:117) har tjänat oss väl, men glöden har falnat och omvärlden har förändrats. Regeringen har i direktiv och tilläggsdirektiv till utredningen om gestaltad livsmiljö analyserat omvärldsförändringarna och vilka anspråk som bör ställas på en ny arkitekturpolitik. Det är i grunden mycket positivt med en nationell politik för arkitektur och stadsbyggnadskonst liksom för form och design, men som skilda områden. BTH återkommer i yttrandet till vikten av att dessa frågor åtskiljs.

Det finns såväl i utredarens direktiv som i utredarens resonemang en föreställning att en väl gestaltad livsmiljö ska kunna bidra till lösningen av de stora utmaningar samhället står inför. Det gäller klimatförändringar, globalisering, bostadssegregation, en åldrande befolkning m.m. och sammanfattas i direktiven och av utredaren som krav på en hållbar samhällsutveckling. Sett mot bakgrund av dessa höga målsättningar innebär utredarens förslag att ”det bidde en tumme”.

Den rubricerade utredningen innehåller intressanta redovisningar av erfarenheter från praktik och forskning, men relativt få skarpa förslag. Utredaren förslår ingen ny lagstiftning, utan konstaterar att de lagändringar som följde på handlingsprogrammet Framtidsformer är tillfyllest. Utredningens huvudförslag innebär inte heller att ökade resurser tillförs

politikområdet. Utredarens förslag rör nästan enbart administrativa förändringar; förändringar som är mer ägnade att försvaga arkitekturpolitiken än förstärka den. I kort sammanfattning anser BTH att utredningens huvudförslag inte bör genomföras.

Utredningsbetänkandet innehåller således många goda intentioner, men det som kan överleva är de konkreta förslag till förändringar som utredaren lämnar. BTH ägnar därför detta yttrande till en diskussion av utredarens förslag.

Nya mål för arkitekturpolitiken

De föreslagna nya målen för arkitekturpolitiken är förankrade i direktiven och väl beskrivna, men de är en otillräcklig utgångspunkt. De behöver operationaliseras för att kunna ge ett användbart handlingsprogram.

En ny myndighet

Utredarens huvudförslag är inrättandet av en ny myndighet med arbetsnamnet Myndigheten för gestaltad livsmiljö. Myndigheten ansvarsområde föreslås omfatta utformningen av allt från synål och silverskål till byggnad och landskap. Den nya myndigheten skapas genom att Statens centrum för arkitektur och design (Arkdes) ombildas. Det ansvar Arkdes har för tidigare Arkitekturmuseets samlingar överförs till någon annan – ev Moderna museet. Även ansvaret för utställningsverksamhet försvinner även om den nya myndigheten ska ha möjlighet att göra utställningar.

Utredarens förslag är enligt honom kostnadsneutralt. De ökade kostnader som den nya myndigheten för med sig finansieras genom utträngning av verksamhet som idag är kopplad till Arkdes. BTH avstyrker mycket bestämt den föreslagna administrativa förändringen.

Den vidgning av ansvarsområdet inom arkitektur och design som ombildningen av Arkitekturmuseet till Arkdes innebar har blottlagt det svårhanterliga med ett sådant brett fält. Arkdes har i stort sett under hela sin verksamhetstid varit utsatt för kritik. Kritiken har i hög grad skjutit in sig på brister i ledningen av verksamheten, men i själva verket har nog uppgiften att vidga tidigare Arkitekturmuseets uppgifter till att även omfatta design varit olämplig. **Genom vidgningen till Arkdes och** med chefer med inriktning inom designområdet blev verksamheten otydlig.

BTH avstyrker därför arkitektur, form och design som ett samlat politikområde. Även om arkitektur, form och design kan passa ihop i kulturpolitiska frågor är det allt för mycket som skiljer behandlingen i lagstiftning, i forskning och hos myndigheter. Arkitektur och stadsbyggande – den byggda miljön – är av sådan tyngd när det gäller de samhällsutmaningar som regeringen pekat ut i utredningens direktiv, att det kräver ett eget politikområde. I den aktuella debatten, som i hög grad är präglad av önskan om ökat bostadsbyggande, tenderar kvalitetsfrågor som rör hela den byggda miljön att komma på mellanhand. Det är därför viktigt med en av Riksdagen fastlagd arkitekturpolitik, som också omfattar stadsbyggnadskonst.

Arkitekturmuseet/Arkdes har påverkat det svenska kulturlivet med utställningar, debatter och aktivt utökande av samlingarna. Det har också varit en spjutspets inom det internationella arkitekturområdet. Samlingarna representeras ett brett urval av landets byggnadsverksamhet under mer än 100 år. Utredaren har helt förbigått arkitekturhistorisk forskning. I forskningsöversikten saknas ämnet. Arkitekturmuseets arkiv utgör grundförutsättningen för avancerad forskning av internationell betydelse. Mellan biblioteket och arkivet råder ett intimt samband då biblioteket till del byggts upp av donationer från arkitektkontor representerade i arkivet. Arkivet är en omistlig plattform för forskning och rymmer en stor potential för utställningar av både nationellt och internationellt intresse. Samlingarna har också använts i utbildningen. Deras tillgänglighet är därför viktig. Ritningarna är dessutom av stor vikt för restaurering och varsam ombyggnad.

Det sagda behöver inte betyda ett avvisande av tanken på en myndighet med ett samlat ansvar för åtminstone arkitekturpolitik, men det är en felaktig prioritering att låta detta ske på bekostnad av den verksamhet som är knuten till Arkdes samlingar och utställningsverksamhet.

Utredarens föreslår att den nya myndigheten ska utgöra mötesplats för områdets aktörer i bred bemärkelse och för allmänheten. Det pedagogiska uppdraget, bibliotek och forskning ska omfattas och utvecklas i den nya myndighetens verksamhet. Myndigheten ska enligt utredaren följa upp statens arbete och förebildlighet genom samverkan med andra myndigheter. Myndigheten ska också administrera ett nytt anslag för utveckling av området.

Myndigheten som utredaren föreslår får en oklar roll i förhållande till andra myndigheter. Det gäller främst Boverket, Trafikverket, Naturvårdsverket, Energimyndigheten och Tillväxtverket, som tillsammans på regeringens uppdrag bildat en plattform för hållbar stadsutveckling. Myndigheterna har haft ett samarbete med Arkdes för att skapa en gemensam

webbplats, men att ombilda Arkdes till en myndighet med ett överordnat ansvar utan att ha en egen lagstiftning att luta sig mot riskerar att stjälpa arbetet.

BTH noterar att Sveriges arkitekter i sitt remissvar föreslår att Boverket får den samordnande roll som var tänkt för Myndigheten för gestaltad livsmiljö. Det kan vara en naturlig lösning. De lagändringar som genomfördes i anslutning till den gällande arkitekturpolitiken – Framtidsformer – tillhör Boverkets ansvarsområde. Boverket behöver sannolikt kompetensförstärkning för att kunna åta sig uppgiften. BTH föreslår att Sveriges arkitekters förslag med Boverket som samordnande myndighet för arkitekturpolitiken närmare utreds.

Arkdes kunde då fortsätta utan förändringar, men BTH anser att Arkdes oavsett detta behöver utvecklas. I grunden bör verksamheten återgå till att behandla enbart arkitektur. Namnet Arkitekturmuseet kunde återtas. Form och design kunde som ämnesområde överföras till Moderna museet eller Nationalmuseet.

Skulle regeringen välja att ge den samordnande rollen för arkitekturpolitik till Arkdes blir det än nödvändigare med en utveckling. BTH förordar som sagt en åtskillnad av politikområdena med arkitektur och stadsbyggnadskonst som ett eget område skiljt från form och design. Det blir då nödvändigt att återgå till enbart arkitektur i vid bemärkelse för det som är ett utvecklat Arkdes. Till viss del har Arkdes redan de uppgifter som utredaren vill tilldela den nya myndigheten. En ny arkitekturpolitik kan behöva förstärka dessa uppgifter. Utställningsverksamheten är då en viktig komponent. Arkdes behöver inte bara byta namn utan även tillföras stärkta resurser och ett tydligare uppdrag om den samordnande uppgiften för en ny arkitekturpolitik ska förläggas hos ett ombildat Arkdes. Samlingarna och utställningsverksamheten kommer då att vara viktiga i en utvecklad institution för arkitekturpolitik. Arkdes blir ”Statens centrum för arkitektur” eller varför inte ”Arkitekturmuseet”.

Det förefaller finnas en rädsla för beteckningen museum, som något som sysslar med det förgångna utan koppling till dagsaktuella frågor. De flesta museer idag är vitala organ som är mycket aktiva i frågor som mot bakgrund av vad som händer i omvärlden pockar på uppmärksamhet, även om de ofta gör det mot bakgrund av djup kunskap om historien. En kunskap som sällan är överflödig.

Ett ombildat Arkdes kan ges uppgiften att vara referens- och remissorgan för såväl statliga myndigheter som kommuner och landsting. Arkdes/Arkitekturmuseet kan även aktualisera ev behov av direktiv från regeringens sida. Det låter sig göras utan att lägga ned den för en arkitekturpolitik centrala kunskapsbas som de nuvarande samlingarna utgör. Det kräver dock

att regeringen, om regeringen menar allvar med direktivens ord om politikområdets betydelse är beredd att tillföra ett ombildat Arkdes nya resurser.

Utredningens övriga förslag

Utredaren föreslår att en befattning som riksarkitekt skapas inom Statens fastighetsverk. Riksarkitekten ska driva på utvecklingen av och diskussionen om gestaltad livsmiljö och arkitektonisk kvalitet inom statligt fastighetsägande och förvaltning. Fastighetsverket, genom riksarkitekten, och den föreslagna Myndigheten för gestaltad livsmiljö ska ha ett tätt samarbete.

Samverkansforum bildades 2001 för att utveckla byggherre- och förvaltarrollen genom samverkan inom statlig verksamhet. Om regeringen vill förstärka arkitekturpolitiken i denna samverkan är fortfarande den mest naturliga vägen att låta detta ta sig uttryck i regleringsbrev och ägardirektiv. BTH ifrågasätter också valet av Fastighetsverket som organ för arkitekturpolitiken. Fastighetsverket är en fastighetsförvaltande myndighet och har en obetydlig roll i nybyggande. Verket har viktiga uppgifter för en god gestaltad livsmiljö inom sitt fastighetsbestånd, men är knappast rätt myndighet för en framåtsyftande arkitekturpolitik. BTH avstyrker förslaget om en riksarkitekt inom Fastighetsverket.

I syfte att långsiktigt främja en vital utveckling av området arkitektur, form och design i hela landet och för att ge stöd till exportfrämjande insatser föreslår utredaren att möjligheterna till att en fond för detta ändamål utreds. En sådan fond kan få betydelse för utveckling av en ny arkitekturpolitik. Erfarenheterna från bl.a. Danmark talar för detta. BTH tillstyrker därför att detta förslag från utredningen förs vidare. BTH vill i det sammanhanget betona vikten av en utvecklad forskning om arkitektur och stadsbyggnadskonst. Den föreslagna fonden bör också bidra till att utveckla forskningen på området.

Utredaren föreslår att vissa statliga myndigheter ska ha ett särskilt ansvar att verka för kvalitet inom arkitektur, form och design och att de ska ta fram särskilda program för området. Den föreslagna myndigheten för Gestaltad livsmiljö och Statens fastighetsverk ska få i uppdrag att ge vägledning och stöd till utveckling av arkitektur-, form- och designprogram i statliga myndigheter. Utredaren föreslår också att den föreslagna Myndigheten för gestaltad livsmiljö, Riksantikvarieämbetet, Statens konstråd och Boverket ska få i uppdrag att utarbeta vägledning och i övrigt ge stöd för utveckling av program för arkitektur, form och design.

Två dåligt samordnade och oklara förslag, som mest riskerar att ställa till oreda i myndighetssamverkan. Det är naturligt att Boverket i sin verksamhet med allmänna råd

utvecklar dessa frågor, vilket understryker att tanken om Boverket som samordnande myndighet bör utredas. BTH avstyrker förslagen.

Utredaren föreslår att vissa forskningsaktörer och andra som forskar kring frågor om upphandling bör få utökat stöd för att utveckla forskning om upphandling utifrån perspektivet gestaltad livsmiljö.

Utredaren ägnar ett helt kapitel åt upphandlingsfrågor. Hur upphandling av arkitekturtjänster går till är otvivelaktigt av stor betydelse för att en ny arkitekturpolitik får genomslag. Utredaren begränsar dock sitt förslag på området till ökat stöd för forskning. Utredaren redovisar dock många ”bedömningar” som är på gränsen till förslag. BTH delar utredarens uppfattning att forskningen om upphandling behöver förstärkas, liksom BTH också delar utredningens bedömningar om behovet av förstärkt kompetens och kunskap om arkitektonisk kvalitet vid upphandling inom den offentliga sektorn. Möjligheterna för små och medelstora företags möjligheter vid upphandling behöver stärkas för att ge utrymme för innovationer som gynnar utvecklingen.

Utredaren föreslår ett statligt stöd till systemet med så kallade wild card med syfte att öka mångfalden och stimulera arkitekt- och designbranschen genom att ge utövare i etableringsfasen en större chans att delta i upphandlingar, tävlingar och innovationsprocesser.

Wild cards syftar till att göra det lättare för små och nystartade företag att delta i upphandlingar. Det kan vara positivt för utvecklingen. BTH tillstyrker förslaget om statligt stöd till verksamheten, men anser det viktigt med större förändringar i upphandlingsförordningen för att stärka innovationskraften.

Utredaren föreslår en särskild forskningsutlysning för området det hållbara samhället utifrån perspektivet gestaltad livsmiljö genom Vetenskapsrådet parallellt med Formas. Samtidigt ser utredningen en potential i att även fler myndigheter kan göras delaktiga.

Utredaren har haft i uppdrag att föreslå insatser för hur en bred kunskapsutveckling inom hållbart samhällsbyggande kan kopplas till utbildning från grundskola till universitet, till konstnärlig forskning och annan forskning som berör den gestaltade livsmiljön. Även frågan om kunskapsutveckling på praktikens fält har ingått i uppdraget. Utredningsbetänkandet innehåller en bred redovisning av erfarenheter och tankar om hur kunskapsutvecklingen ska förbättras, men det ovan redovisade förslaget är det enda utredaren kommer med. Förslaget kan förvisso tillstyrkas, men är otillräckligt som svar på det uppdrag utredaren fått.

En viktig del i en ny arkitekturpolitik bör vara en mer utvecklad forskning och pedagogiska satsningar i utbildning redan i grundskolan.

BTH vill starkt betona forskningens och utbildningens betydelse för utveckling av arkitektur och stadsbyggande.

Slutord

Betänkandet innehåller många vackra ord om vad en gestaltad livsmiljö kan åstadkomma. Ordet ”holistisk” återkommer många gånger. Det har väckt entusiasm i arkitektkretsar, men för att en ny arkitekturpolitik ska få genomslag krävs resurser och tydliga mandat för de myndigheter som ska vara verksamma för politikens genomförande. På dessa centrala frågor ger utredaren otillräckliga svar.

Beslut i detta ärende har fattats av rektor Anders Hederstierna, efter samråd med Tekn Dr h c Gösta Blücher (föredragande).

Anders Hederstierna

Rektor